

O jaké reformy v oblasti lidského kapitálu jde?

(A co s tím budete dělat?)

Radim Valenčík

Vysoká škola finanční a správní, Praha

Říjen 2013

000

(obecně oblíbené omyly týkající se školného na vysokých školách)

Zde uvedu jen to, co zaznělo ve volební debatě na ČT 24 v Pardubickém kraji v pondělí 30.9.2013:

„Veřejné vysoké školy se ale u nás potýkají s nedostatkem financí, a proto se v poslední době stále více diskutuje o zavedení školného.“

(Z úvodního slova.)

*Sociální demokracie je proti zavedení poplatku ve všech jeho podobách. ČSSD v tomto názoru utvrdil i výsledek analýzy, kterou si nechala zpracovat. "Bylo by to znevýhodnění určité skupiny obyvatel, mohlo by dojít k tomu, že by talent z chudší rodiny na vzdělání nedosáhl," odůvodnil názor partaje **Ladislav Effenberk**, jednička pardubické kandidátky. Naznačil také obavu, že by případné zavedení školného mohlo vést k tomu, že už by do vysokého školství nešly žádné peníze z veřejných zdrojů.*

Rovněž komunisté jsou proti zavedení školného; nevadí jim ale zpoplatnění mnohaletého prodlužování studia. "Kdyby se zavedlo školné, mohlo by to být sociální síto pro chudší," myslí si **Květa Matušovská** z KSČM. "Nedokážu si představit, že bych absolvovala vysokou školu a první, co by mě čekalo, abych splácela nějakou půjčku," dodala.

Lídr zelených **Jiří Čáslavka** upozornil, že zavedení školného v podstatě nic neřeší. "Česko dává na školství zhruba 4,5 procenta HDP, průměr v zemích OECD je ale 6,5 procenta. Školné tu díru nezacelí," podotkl. Také argumentoval tím, že školné neřeší kvalitu studia a jeho případné zavedení by téměř jistě znamenalo jeho postupné zvyšování.

Rovněž jednička lidovecké kandidátky **Jiří Junek** se zavedením školného nesouhlasí. Už dnes se podle něj musí studenti potýkat s dalšími náklady, které studium přináší – například s ubytováním či dopravou. "Máme sociálně slabší skupiny, pro ně by to byla bariéra," uvedl v diskusi. Chybějící peníze v resortu by se pokusil získat revizí počtu škol, protože jich je podle něj v Česku obrovské množství. "Otázka je, jak jsou kvalitní," dodal.

*Pro zavedení školného není ani Úsvit přímé demokracie. Jeho lídr **Augustin Karel Andrlé Saylor** si myslí, že nejdůležitější ze všeho je nejprve zvednout vzdělanost. "Nemyslím si, že by se díky školnému zlepšila kvalita," prohlásil. Klíč k lepšímu financování škol vidí právě v její kvalitě: "Jestliže mám kvalitní školu, která na trhu práce uplatní více absolventů, tak dostanu od státu více peněz a pak mohu přijmout více studentů a tak dále..."*

*Společnost není na zavedení školného připravená, domnívá se lídr hnutí ANO **Martin Kolovratník**. "Nechceme školné v tuto chvíli zavádět," naznačil s tím, že ke školnému by se ale jednou přistoupit mělo. Zákonodárci by ale podle něj měli najít jednoduché nástroje na to, jak pomoci studentům školné financovat. Jako inspiraci uvedl stavební spoření. A jak by získal peníze pro tento resort? "Stačilo by přestat krást, pak bude v rozpočtu dost peněz na školství," řekl s odkazem na problematiku veřejných zakázek.*

Občanští demokraté se rozhodli od školného nyní upustit, dávají přednost poplatkům za delší studium. "Od školného neodstupujeme, ale pro toto volební období říkáme, že zpoplatníme studenty, kteří studují nad standardní délku studia," sdělil **Radim Jirout**, jednička kandidátky ODS. Strana podle něj vyhodnotila situaci ve školství a dala přednost stabilitě systému před zaváděním něčeho nového, vysvětlil změnu postoje. ODS také slibuje, že v příštích třech letech uvolní pro školství tři miliardy korun navíc; jednu miliardu každý rok.

Jedinou "bílou vránou" byl ve studiu zástupce TOP 09 **Jaroslav Zedník**, který neskrýval překvapení, že pouze jeho strana na školném trvá. Proti pojmu školné se ale vymezil - lepší termín je podle něj finanční spoluúčast studenta. Plány TOP 09 by v praxi vypadaly následovně - školy by mohly vybírat za semestr příspěvek v maximální výši pět tisíc korun, které by šly na zkvalitnění výuky (lepší pomůcky, zahraniční lektori) - a studenti by měli možnost státem garantované půjčky, pomocí které by si hradili náklady. "Tím by se studium zpřístupnilo sociálně slabším," odmítl případné znevýhodnění studentů z chudších poměrů.

Již v roce 2001 připravil tým vedený P. Matějů (jehož práce jsem měl potěšení se zúčastnit) zákon o změně financování na vysokých školách. V únoru 2002 tento zákon těsnou většinou neprošel. Návrh pracoval s podstatnou invencí, a to i oproti modelu uplatňovanému v Austrálii. Pro způsob placení se vžil název "přenesená cena", kdy každý, kdo nemá na zaplacení přímého školného:

- Platí až z toho, co mu vzdělání vynese (po překročení určité hranice dosaženého příjmu).
- Platí podle toho, co mu vzdělání vynese (procentem z příjmu).
- Platí přímo tomu, kdo mu vzdělání poskytl (své "mateřské" vysoké škole, resp. fakultě).

Každým rokem by tomu, kdo neplatí přímo, narůstal určitý závazek vůči fakultě. Tento závazek by nebyl úročen (což je podstatný moment systému). Přímé platby by byly výrazně zvýhodněny (až o 50 %).

Není to sdílení nákladu (cost sharing), ale podíl VŠ na úspěchu absolventa (success fee).

Celý systém by vyrůstal na bázi uchování stávajícího způsobu financování jako jeho motivující nadstavba a postupně by na sebe přebíral těžiště financování. Riziko by nevznikalo ani na straně investora, který je v takovém systému současně poskytovatelem vzdělávacích služeb, ani na straně toho, komu jsou vzdělávací služby poskytovány. Nejsou potřeba banky ani žádné zvýhodněné úroky či jiné mimotržní prvky. V tomto systému je každá fakulta velmi silně zainteresována na tom, aby se její absolventi co nejlépe uplatnili. Pro studenta je to dokonce výhodnější, než studovat v nemotivujícím systému cechovního typu. Vysoké školy, zejména univerzity, by začaly systematicky vytvářet funkční absolventské sítě, umožňující zásadní zvýšení uplatnitelnosti absolventů. Způsob placení by umožňoval plnou informovanost všech zúčastněných stran o tom, jak se vyvíjí plat absolventů každé jednotlivé fakulty v dlouhodobější perspektivě. Byly promyšleny i detaily technické stránky, např. způsob odvodu prostředků od absolventů (obdobným způsobem, jakým se platí zdravotní či sociální pojištění) i to, jak by si samy fakulty mohly jednotlivé parametry nastavovat a jak by docházelo k jejich postupné deregulaci.

<http://radimvalencik.pise.cz/10-jak-financovat-vysoke-skoly.html>

(Publikováno i v učebnici Mikroekonomie pro střední kurz)

Širší kontext – srovnání s průmyslovou revolucí:

V etapě průmyslové revoluce dochází k prolomení bariér cechovního uspořádání řemesel. Řemesla se v důsledku síly konkurence mění v nově dominující ekonomický sektor - sektor průmyslu. Dominantní role tohoto rychle expandujícího ekonomického sektoru je dána tím, že:

1. Jeho produkce vede k prudkému a dlouhodobému zvyšování produktivity práce zaměstnané v zemědělství.
2. Jeho produkce vede k prudkému a dlouhodobému zvyšování produktivity využití všech zdrojů pocházejících z půdy jako výrobního faktoru.
3. Postupně zaměstnává rozhodující množství práce.
4. Stává se těžištěm procesu akumulace - průmyslová produkce z podstatné části nachází uplatnění právě v sektoru průmyslu, právě v tomto sektoru je i těžiště inovací.
5. Podstatným způsobem rozšiřuje spektrum lidských potřeb, které jsou ve stále větší míře uspokojovány průmyslovou produkcí, tj. výrobky a službami produkovány průmyslem.

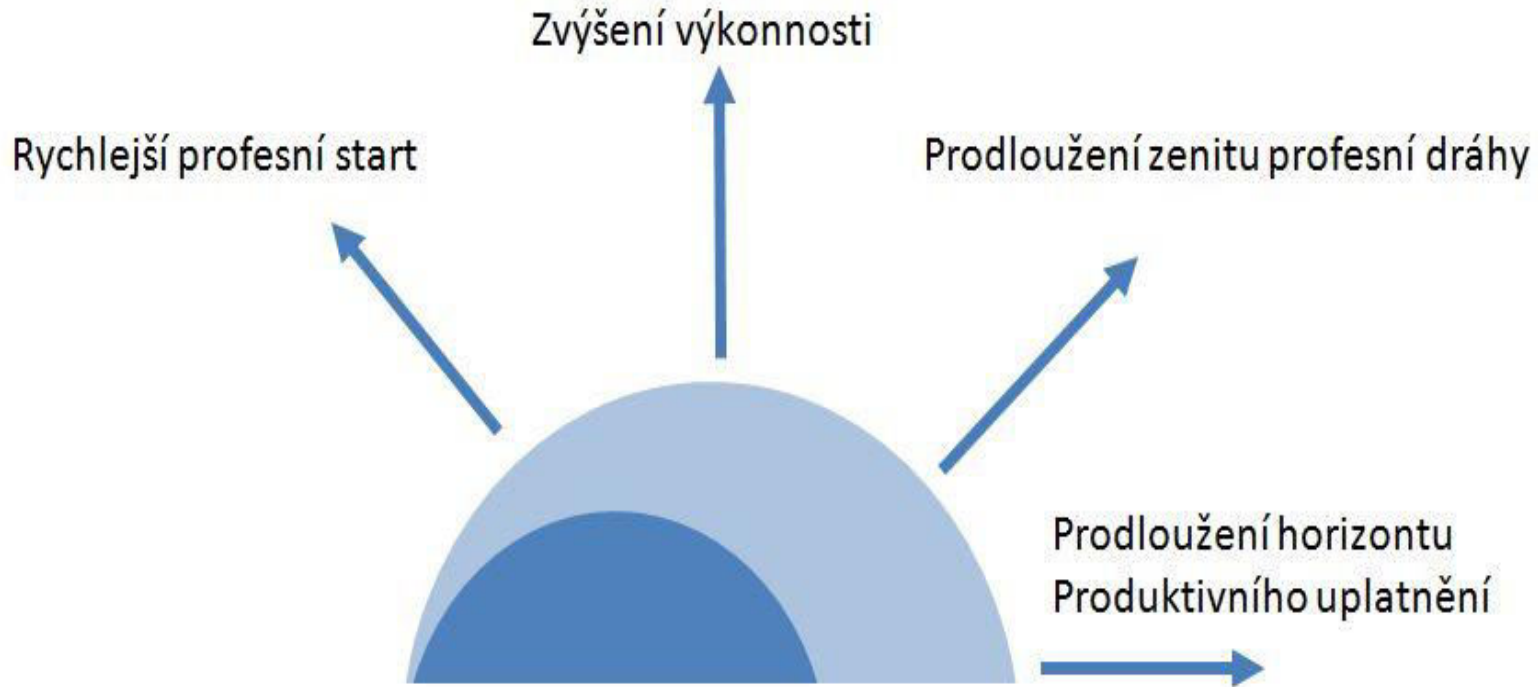

Sektor produktivních služeb spojených s nabýváním a uchováním lidského kapitálu:

1. Jeho produkce vede k prudkému a dlouhodobému zvyšování produktivity práce zaměstnané v průmyslu a s průmyslem spojených osobních služeb.
2. Jeho produkce vede k prudkému a dlouhodobému zvyšování produktivity využití všech zdrojů pocházejících z půdy jako výrobního faktoru i zdrojů v podobě kapitálových statků v oblasti průmyslové a zemědělské výroby.
3. Postupně zaměstnává rozhodující množství práce, resp. lidského kapitálu.
4. Stává se těžištěm procesu akumulace - produkce tohoto sektoru z podstatné části nachází uplatnění právě v samotném tomto sektoru, v něm je i těžiště inovací.
5. Podstatným způsobem rozšiřuje spektrum lidských potřeb, které jsou ve stále větší míře uspokojovány produkcí tohoto sektoru; jedná se o potřeby, jejichž uspokojování bezprostředně souvisí s rozvojem a uchováním lidských schopností.
6. V důsledku všeho předešlého má tento sektor rozhodující podíl na celkové produkci a na ekonomickém růstu, jehož podobu určuje samotným charakterem své produkce.

Jak může být ekonomický růst exponenciálně dynamický a současně trvale udržitelný?

V ekonomice založené na produktivních službách je exponenciálně dynamický a současně trvale udržitelný růst naprosto reálný. Je to navíc růst, který nejenže nezatěžuje životní prostředí, ale naopak vede k odstraňování škod, které na něm byly napáchány. Je to dáno tím, že produkce lidských schopností znamená zejména zvyšování inovačních schopností člověka, tj. jeho schopnosti vytvářet vyšší užitky při radikálně se snižujícím množství přírodních vstupů.

Přejít od stávající ekonomiky k ekonomice produktivních služeb je poměrně "snadné". "Stačí", aby se ekonomické efekty, které vznikají ve směrech uvedených na obrázku, vracely těm ekonomickým subjektům, které se o ně zasloužily. Tj. jak konkrétním lidem, tak i subjektům, které poskytují produktivní služby. Jde o to, aby ten, kdo např. poskytuje kvalitní vzdělávací služby vedoucí k vyššímu příjmu těch, kterým je poskytuje, z toho měl zdroj příjmů, podobně jako ten, kdo jeho služby využívá. A podobě v ostatních případech poskytování služeb spojených s výchovou dětí, omezováním nemocnosti apod. Pokud totiž takovou zpětnou vazbu nedokážeme vytvořit, nedokážeme novou ekonomiku, ekonomiku produktivní spotřeby odstartovat. Z vytvořených zdrojů totiž budou mít užitek ti, co vznik nové ekonomiky blokují, zatímco ti, kteří by byli sto novou ekonomiku prosadit, budou blokováni nedostatkem zdrojů pro svůj rozvoj. K prosazení nové ekonomiky je nutný komplex vzájemně provázaných reforem v odvětvích sociálního investování a sociálního pojištění (zejména vzdělání, péče o zdraví a penzijního pojištění).

Problém zvaný POZIČNÍ INVESTOVÁNÍ

Poziční investování v různých formách a v různé míře existuje od nepaměti. K jeho explozi dochází vždy, když setrvačný růst naráží na přirozené bariéry dané vlastnostmi světa, ve kterém žijeme. Tyto bariéry svírají růstový prostor, jejich stále intenzivnější pocíťování a společenské otřesy s tím spojené, vedou k tomu, že se různým způsobem bojuje o „místo na slunci“, o přežití. Formou ekonomické segregace, formou lokálních konfliktů a jejich přerůstání v méně lokální... V současné době je poziční investování spojeno ještě s jedním neblahým fenoménem. Ve snaze získat prostředky nezbytné k tomu, aby bylo možné v různých formách pozičního investování, v různých hrách spojených s pozičním investováním vítězit, začaly být prostředky k tomuto investování (peníze, finance, přesněji velké peníze a velké finance) získávány porušováním obecně přijatých zásad (po česku - tunelováním nejrůznějších oblastí ekonomiky i společnosti jako takové). Spojení moci koncentrované v rámci pozičního investování a vytváření vazeb na bázi vzájemného vydírání, krytí a protěžování těch, co se porušování obecně přijatých zásad systematicky dopouštějí, vedlo ke vzniku, selekci a propojení rozvětvených struktur, které v současné době globálně i lokálně ovládají institucionální systémy jednotlivých zemí. Podstatné enklávy zpravodajských a bezpečnostních struktur zemí se přitom vymkly z kontroly států, demokratických mechanismů těchto států a staly se součástí struktur založených na vzájemném krytí a vstupují do her spojených s pozičním investováním.

Pokud máme z této složité situace vyjít „se zdravou kůží“ (nebo aspoň vůbec přežít), nestačí jen apel brojící proti zlu pocházejícímu z fetišizování peněz. To je jen velmi, velmi vnější projev toho, co se odehrává a co se (v logice vzájemného krytí) snaží zůstat skryto. Důležité je:

1. Ukázat, jaké hry se hrají a jak je omezit. Tak, aby většina lidí věděla, o co jde a s čím se musíme vyrovnat.
2. Vědět (poznat a pochopit), že existuje možnost prolomení bariér růstu, možnost vymanění se ze slepé uličky setrvačného rozvoje, že existuje nový typ růstu, který má původ v lidských schopnostech (jejich rozvoji, uchování a uplatnění), růstu, který je exponenciálně dynamický a současně trvale udržitelný.

Růstový model obsahuje:

- Roli produktivních faktorů růstu, které mají určitý růstový potenciál daný intenzitou inovačních procesů a jejich dopadem na úsporu přírodních zdrojů.
- "Brzdící" roli zhoršující se dostupnosti přírodních zdrojů, která vyplývá z vlastností přírodního prostředí. Tj. část exponenciálního růstového potenciálu produktivních faktorů růstu je absorbována zhoršující se dostupností přírodních zdrojů.
- "Brzdící" roli nutnosti udržet kvalitu životního prostředí v určitých mezích. Tj. část exponenciálního růstového potenciálu produktivních faktorů růstu je absorbována nutností jejich využití k udržení kvality přírodního prostředí.
- Eliminování části produktivních faktorů růstu formou jejich přeměny v prostředky pozičního investování (mají nulový, příp. záporný růstový potenciál).
- Vliv produktivních služeb (tj. služeb umožňujících nabývání, uchování a uplatnění lidského kapitálu) na zvýšení intenzity inovačních procesů a tudíž na zvýšení růstového potenciálu produktivních faktorů růstu.

P_G – funkce produktivních faktorů růstu

E_L – funkce bariér růstu daných vyčerpáváním zdrojů

E_R – funkce bariér růstu daných nutností obnovy přírodního prostředí

N_I – funkce pozičního investování

P_S – funkce produktivních služeb

m – množství (masa) přírodních vstupů (agregované dle jejich vzájemné technologické zaměnitelnosti) v daných podmínkách

t – čas v jednotkách, v nichž uvažujeme růst hrubého domácího produktu

Nyní konceptuální popis jednotlivých funkcí:

P_G – funkce produktivních faktorů růstu $P_G(m, t, P_S)$

E_L – funkce bariér růstu daných vyčerpávání zdrojů $E_L(m, t)$

E_R – funkce bariér růstu daných vyčerpávání zdrojů $E_R(m, t)$

N_I – funkce pozičního investování

$m_{NI}(N_I)$

Platí:

$$m = m_{PG} + m_{EL} + m_{ER} + m_{NI} + m_{PS}$$

$$HDP = P_G - E_L - E_R + N_I + P_S$$

Hypotézy:

1. Pokud je poziční investování (N_I) pod určitou hranicí, pak produktivní služby (P_S) vedou k natolik exponenciálně dynamickému využívání faktorů růstu a tomu odpovídající funkci P_G , že je plně kompenzován vliv E_L i E_R . Od určité hranice N_I se vývoj natolik zbrzdí, a to zejména v důsledku působení m_{NI} , že nutně nastává období zastavení růstu, boje o přerozdělení zdrojů, krizí a velkých společenských otřesů.
2. Výrazné omezení N_I a současně podstatné rozšíření P_S umožňuje trvale udržitelný exponenciálně dynamický růst, přitom jde o růst nové kvality s nízkou úrovní m .

Místo závěru:

Co dělat? (Černyševský, Lenin)

Doposud jsem se vždy snažil o odpověď na tuto otázku.
Po zkušenostech, které mám, kladu jinou otázku:

To jsem zvědav, co s tím budete dělat... (Kroupa starší)

